

LBRIS

We know
books

Partha Dasgupta

ECONOMIE

O foarte scurtă introducere

LITERA

București
2020

Editura Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel.: 021 319 63 90; 031 425 16 19; 0752 548 372;
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe

Economie

O foarte scurtă introducere

Partha Dasgupta

Copyright © 2020 Grup Media Litera
Toate drepturile rezervate

Traducere din limba engleză:
Mihaela Sofonea

Editor: Vidrașcu și fiii
Coordonare serie: Ilieș Câmpeanu
Redactor: Teodora Nicolau
Corector: Georgiana Enache
Copertă: Bogdan Mitea
Tehnoredactare și prepress: Marin Popa

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DASGUPTA, PARTHA

Economie: o foarte scurtă introducere /
Partha Dasgupta. - București: Litera, 2020

ISBN 978-606-33-6602-4

330

Cuprins

Prefață 7

Listă de ilustrații 10

Prolog 11

1 Istorie macroeconomică 27

2 Încredere 47

3 Comunități 92

4 Piețe 102

5 Știința și tehnologia ca instituții 124

6 Gospodării și firme 137

7 Dezvoltare economică sustenabilă 159

8 Bunăstare socială și guvernare democratică 187

Epilog 212

Lecturi suplimentare 215

Indice 217

Prefață

Scrierea unei introduceri în economie este deopotrivă ușoară și grea. Este ușoară deoarece, într-un fel sau altul, suntem cu toții economiști. Nu trebuie să ne explice nimeni, de exemplu, ce sunt prețurile – ne confruntăm cu ele în fiecare zi. S-ar putea ca experții să fie nevoiți să explice de ce băncile practică dobândă pe depozitele de economii, de ce aversiunea la risc este un concept înșelător sau de ce felul în care măsurăm avuția ratează în bună parte justificarea măsurării acesteia, dar nici una dintre aceste idei nu ne este străină. Cum economia contează pentru noi, avem de asemenea opinii cu privire la ce ar trebui făcut pentru a îndrepta lucrurile când simțim că nu merg bine. Și ne susținem opiniile cu tărie, căci etica determină politica, iar politica marchează economia. Când ne gândim la economie, nu avem îndoieli. Astfel, înseși motivele pentru care dorim să studiem economia acționează ca niște blocaje, chiar dacă încercăm să dezvăluim căile prin care este conturată lumea economică. Dar, cum economia este în mare măsură *despre* aceste căi – este o știință socială bazată pe dovezi, pe cât posibil –, nu ar trebui să fie surprinzător că, de cele mai multe ori,

- 1 Casa lui Becky **12**
© John Henley/Corbis
- 2 Becky mergând cu
bicicleta la școală **13**
© Monica
Dalmasso/Stone/
Getty Images
- 3 Casa Destei **15**
© Mike Hughes
Photography/Alamy
- 4 Desta la muncă **16**
© Sean Sprague/Still Pictures
- 5 Copii strângând
lemn **72**
© Dominic Harcourt-
Webster/Panos Pictures
- 6 Relația dintre rata medie
a fertilității dorite
de familia medie
și rata fertilității
comunității **89**
- 7 Treieratul meiului (teff)
în Ethiopia **101**
© Jenny Matthews/Alamy
- 8 Curbe ale cererii
și ale ofertei **106**
- 9 Un mall în lumea
lui Becky **118**
© Don Smetzer/Stone/
Getty Images
- 10 O piață în lumea
Destei **119**
© Neil Cooper/
Panos Pictures
- 11 Patent din secolul
al XVIII-lea pentru
acordarea clavicinelor **133**
© Science Museum/SSPL
- 12 Tranzacții la Bursa
din Frankfurt **158**
© Joachim Messerschmidt/
Taxi/Getty Images

Prolog

Lumea lui Becky

Becky, care are zece ani, locuiește cu părinții și un frate mai mare, Sam, într-o suburbie din Vestul Mijlociu din America de Nord. Tatăl lui Becky lucrează la o firmă specializată în legislație imobiliară. În funcție de profiturile firmei, veniturile sale anuale variază oarecum, dar rareori sunt mai mici de 145 000 de dolari americani. Părinții lui Becky s-au cunoscut la colegiu. Câțiva ani, mama ei a lucrat în domeniul editorial, dar, când s-a născut Sam, a decis să se dedice familiei. Acum, când atât Becky, cât și Sam merg la școală, face voluntariat în educația locală. Familia locuiește într-o casă cu două etaje. Are patru dormitoare, două băi la etaj și o toaletă la parter, o sufragerie mare, o bucătărie modernă și o cameră pentru întreaga familie la subsol. În spatele casei este un teren – curtea – pentru activități recreative.

Deși proprietatea lor este parțial ipotecată, părinții lui Becky dețin acțiuni și obligațiuni și au un cont de economii la filiala locală a unei bănci naționale. Tatăl lui Becky și firma lui contribuie împreună la pensia

1. Casa lui Becky

acestui. De asemenea, face lunar depuneri la bancă pentru a acoperi taxele de colegiu ale lui Becky și Sam. Bunurile și viețile familiei sunt asigurate. Părinții remarcă adesea că, deoarece impozitele federale sunt mari, trebuie să aibă grijă cu banii, și chiar au. Totuși, dețin două mașini, copiii merg în tabără în fiecare vară, iar întreaga familie merge în vacanță după încheierea taberei. Părinții lui Becky observă totodată că generația ei va fi mult mai prosperă decât a lor. Becky vrea să salveze mediul și insistă să meargă la școală cu bicicleta. Ambiția ei este să devină medic.

Lumea Destei

Desta, care are vreo zece ani, trăiește cu părinții și cinci frați într-un sat din sud-vestul Ethiopiei, într-o regiune

subtropicală. Familia locuiește într-o colibă de lut, cu acoperiș din paie, care are două încăperi. Tatăl Destei cultivă porumb și teff (un soi de mei, specific Ethiopiei) pe un teren de o jumătate de hectar, oferit de guvern. Fratele mai mare al Destei îl ajută să cultive pământul și să aibă grijă de animalele din gospodărie, printre care o vacă, o capră și câteva găini. Cantitatea mică de teff produsă este vândută pentru a mări venitul familiei sub formă de bani numerar, dar în gospodărie se consumă în mare măsură porumb ca aliment de bază.

Mama Destei cultivă o mică bucată de pământ de lângă coliba lor cu varză, ceapă și enset (o rădăcinoasă care crește tot anul, servind și ea ca aliment de bază). Pentru a suplimenta venitul gospodăriei, face o băutură

2. Becky mergând cu bicicleta la școală

locală din porumb. Cum în sarcina ei cad și gătitul, curățenia și îngrijirea celor mici, ziua ei de muncă durează de obicei 14 ore. În ciuda numărului mare de ore muncite, nu ar putea să își îndeplinească sarcinile singură. (Deoarece toate ingredientele sunt crude, numai gătitul durează cinci ore sau mai mult.) Astfel că Desta și sora sa mai mare își ajută mama la treburile gospodăriei și au grijă de frații mai mici. Deși un frate mai mic merge la școala locală, nici Desta, nici sora ei mai mare nu au fost vreodată înscrise acolo. Părinții ei nu știu să citească, nici să scrie, dar pot socoti.

Casa Destei nu dispune de electricitate sau de apă curentă. În zona în care locuiesc, sursele de apă, pământul pe care pasc vitele și pădurile sunt proprietate comună, dar sătenii nu le permit celor din afară să le folosească. În fiecare zi, mama Destei și fetele aduc apă, strâng lemn pentru foc și adună fructe de pădure și ierburi de pe terenurile locale comune. Mama Destei se plânge frecvent că timpul și efortul necesare pentru a face față nevoilor zilnice au crescut de-a lungul anilor.

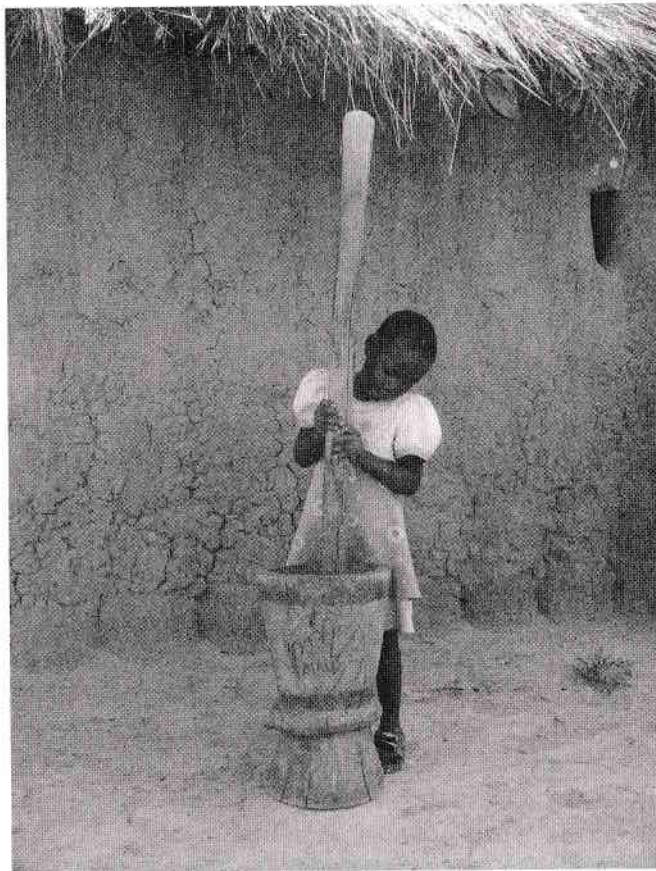
Nu există instituție financiară în apropiere care să ofere credit sau asigurări. Fiindcă înmormântările sunt evenimente costisitoare, tatăl Destei s-a alăturat cu multă vreme în urmă unui plan de asigurare comunitară (*iddir*), la care contribuie lunar. Când tatăl Destei a cumpărat vaca pe care familia o deține acum, a folosit toți banii pe care îi strânsese și îi ținuse **acasă**, însă a trebuit să îi suplimenteze cu sume **împrumutate** de la rude, cu promisiunea de a le înapoia când va putea. La rândul lor, când se află la ananghie, rudele vin la el să se împrumute, iar el le îndeplinește rugămintea dacă poate. Tatăl Destei spune că aceste servicii reciproce pe

3. Casa Destei

care el și cei apropiați le practică fac parte din cultura lor, iar fiii săi sunt principalul lui capital, căci ei vor avea grijă de el și de mama Destei la bătrânețe.

Statisticienii economici estimează că, raportând costul traiului din Ethiopia la cel din Statele Unite, venitul familiei Destei este de aproximativ 5 500 de dolari pe an, dintre care 1 100 provin din produsele pe care le obțin din terenurile comune. Însă, fiindcă nivelul precipitațiilor variază de la un an la altul, venitul familiei Destei suferă mari fluctuații. În anii slabi, grâul pe care îl depozitează acasă se termină cu mult înainte de următoarea recoltă. Hrana este atât de precară încât sunt vlăguiți cu toții, în special copiii care abia după recoltă își recapătă greutatea și forța. Foametea și bolile periodice i-au făcut pe Desta și pe frații săi să rămână

4. Desta la muncă

oarecum plăpânzi. De-a lungul anilor, părinții Destei au pierdut doi copii pe când erau încă sugari, unul din pricina malariei, celălalt din cauza diareei. Au existat și câteva pierderi de sarcină.

Desta știe că se va căsători (foarte probabil cu un fermier, ca tatăl ei) peste cinci ani și va trăi pe pământul soțului ei, într-un sat învecinat. Se așteaptă ca viața ei să semene destul de mult cu a mamei sale.

Agenda economistului

Faptul că viețile pe care oamenii sunt capabili să și le clădească diferă enorm pe întregul glob este un truism. În epoca noastră, a călătoriilor, este chiar o priveliște comună. Faptul că Becky și Desta au în față un viitor radical diferit este totodată un lucru la care am ajuns să ne așteptăm, poate chiar să îl acceptăm. Cu toate acestea, s-ar putea să nu fie nepotrivit să ne imaginăm că, în esență, fetele seamănă între ele. Amândurora le place să se joace, să mănânce și să stea la povești; sunt apropiate de familiile lor, apelează la mama lor când suferă, le place să poarte haine drăguțe și amândouă au capacitatea de a fi dezamăgite, iritate sau fericite.

Și părinții lor sunt la fel. Știu cum merge lumea lor. Totodată, țin la familiile lor, găsind moduri ingenioase pentru a soluționa problema recurentă a generării de noi venituri și de alocare a resurselor membrilor familiei – de-a lungul timpului și ținând cont de împrejurările neprevăzute. Astfel, o rută promițătoare pentru explorarea cauzelor fundamentale care le determină condițiile de viață enorm de diferite ar începe prin a observa că oportunitățile și obstacolele cu care se

confruntă familiile sunt foarte diferite, că, din anumite puncte de vedere, familia Destei are posibilități mult mai limitate decât cea a lui Becky.

În mare măsură, economia încearcă să dezvăluie procesele care influențează modul în care viețile oamenilor ajung să fie ce sunt. Această disciplină încearcă și să identifice moduri de a influența exact aceleași procese, pentru a îmbunătăți perspectivele celor care sunt extrem de limitați în ce pot fi și face. Prima activitate presupune găsirea explicațiilor, în vreme ce a doua încearcă să identifice recomandări de reglementare. Economistii fac, totodată, previziuni legate de viitoarele condiții ale vieții economice; dar, ca aceste previziuni să fie luate în serios, trebuie să se bazeze pe înțelegerea proceselor care determină viețile oamenilor; iată de ce încercarea de a explica precedă previzionarea.

Contextul în care se caută explicații sau în care se fac recomandări ar putea fi o gospodărie, un sat, un district, o țară sau chiar întreaga lume – măsura în care oamenii sau locurile sunt comasate nu reflectă decât detaliile cu care alegem să studiem lumea socială. Imaginează-ți că dorim să înțelegem baza în temeiul căreia este distribuită hrana în rândul membrilor unei gospodării, în cadrul unei comunități. Ne vom aștepta, fără îndoială, ca venitul pe gospodărie să joace un rol; dar va trebui să cercetăm interiorul gospodăriilor dacă vrem să descoperim dacă hrana este alocată în funcție de vârstă, sex și statut. Dacă descoperim că este, ar trebui să întrebăm de ce joacă un rol și ce recomandări de reglementare se impun, în cazul în care se impun. Dimpotrivă, să presupunem că vrem să știm dacă lumea, în ansamblu, este mai sănătoasă astăzi decât acum 50 de ani. Dat fiind

că vorbim despre medii globale, atenuarea diferențelor din cadrul și în rândul gospodăriilor este justificată.

Căsirea unei medii este necesară și de-a lungul timpului. Scopul studiului și costul străngerii informațiilor influențează alegerea unității de timp la care raportăm media. În India, de exemplu, recensământul se realizează într-un interval de zece ani. Recensăminte mai frecvente ar fi mult mai costisitoare și nu ar produce informații suplimentare de mare importanță. Dimpotrivă, dacă vrem să studiem schimbările de la nivelul volumului de vânzări de case de la un anotimp la altul, chiar și statisticile anuale ar rata scopul cercetării. Statisticile lunare asupra vânzărilor de case sunt un compromis preferat între detaliu și costurile obținerii detaliului.

Economiei *moderne*, prin care înțeleg stilul de economie predat și practicat în cele mai prestigioase universități din zilele noastre, îi place să înceapă investigațiile de jos în sus: de la indivizi, trecând prin gospodărie, sat, district, stat, țară și ajungând la lumea întreagă. În diverse măsuri, milioanele de decizii individuale determină eventualitățile cu care se confruntă oamenii; căci atât teoria, cât și bunul-simț și dovezile ne arată că există un număr enorm de consecințe ale faptelor noastre, ale tuturor. Unele consecințe au fost intenționate, dar multe sunt neintenționate. Însă există un feedback, prin faptul că aceste consecințe ajung, la rândul lor, să determine ce pot face și alege să facă oamenii ulterior. Când familia lui Becky își conduce mașinile sau folosește electricitatea sau când familia Destei generează îngrășământ sau arde lemn pentru gătit, contribuie la emisiile de carbon globale. Contribuțiile lor sunt

neîndoienic neglijabile, având consecințe pe care oamenii de pretutindeni le vor resimți probabil în moduri diferite. S-ar putea ca feedbackurile să fie pozitive, astfel încât întreaga contribuție să fie mai mare decât suma părților. În mod izbitor, consecințele neintenționate pot include caracteristici emergente, cum ar fi prețurile pieței, în care cererea de bunuri este mai mult sau mai puțin egală cu oferta.

Mai sus am descris viața lui Becky și a Destei. *Înțelegerea* vieții lor necesită mult mai mult, și este nevoie de analiză, care impune de obicei descrieri suplimentare. Pentru a efectua o analiză, trebuie *mai întâi* să identificăm perspectivele materiale cu care se confruntă gospodăriile fetelor – acum și în viitor, luând în calcul anumiți factori neprevăzuți. *În al doilea rând*, trebuie să dezvăluim caracterul alegerilor și căile prin care alegerile făcute de milioane de gospodării precum cea a lui Becky și a Destei ajung să genereze perspectivele cu care se confruntă toți. *În al treilea rând*, și legat de asta, trebuie să scoatem la iveală căile prin care familiile au ajuns să moșteanească actualele împrejurări în care trăiesc.

Toate acestea conduc la o cerință dificilă, ba chiar neplăcută. Mai mult, există un gând care ne poate urmări: deoarece probabil totul afectează totul, cum am putea vreodată descifra lumea socială? Dacă suntem împovărați de această grijă, nu vom progresa niciodată. Toate disciplinele cu care sunt familiarizat trasează schițe ale lumii pentru a o înțelege. Economistul modern face acest lucru construind *modele* care sunt deliberat reprezentări simplificate ale fenomenelor existente în realitate. Iar prin „simplificate” chiar asta intenționez

să spun. Nu este ceva neobișnuit printre economiști să ne concentrăm asupra unui factor cauzal sau doi, excluzând orice altceva, în speranța că acest lucru ne va permite să înțelegem cum funcționează și interacționează mai exact acele aspecte ale realității. Economistul John Maynard Keynes descria subiectul: „Economia este știința gândirii prin intermediul modelelor, îngemănată cu arta alegerii modelelor relevante pentru lumea contemporană”.

Având în vedere că economiștii se ocupă de obiecte cuantificabile (calorii consumate, ore lucrate, tone de oțel produse, kilometri de cabluri întinse, kilometri pătrați de păduri ecuatoriale distruse), modelele sunt aproape întotdeauna constructe matematice. Pot fi enunțate în cuvinte, dar matematica reprezintă un mod extrem de eficient pentru a exprima structura unui model și, mai interesant, pentru a descoperi implicațiile unui model. În matematica aplicată și în fizică, acest lucru este cunoscut de multă vreme, dar abia în a doua jumătate a secolului XX economiștii au adoptat cu impertinență această tactică de cercetare, la fel cum au făcut discipline înrudite precum ecologia. Arta creării unor modele eficiente constă în a genera un mare grad de înțelegere, concentrându-te asupra unui număr foarte mic de factori cauzali. Spun „artă” deoarece nu există o formulă pentru a crea un model eficient. Testul suprem al unui model constă în distingerea între explicațiile alternative ale unui fenomen. Cele care supraviețuiesc testelor empirice sunt acceptate – cel puțin o vreme – până când apar dovezi suplimentare care aruncă îndoială asupra lor, caz în care economiștii revin la birou pentru a crea modele mai bune (nu neapărat mai mari!). Și așa mai departe.